

Klassijuhataja kui ühiste väärtuste kujundaja

Lemme Randma

Kuidas saab klassijuhataja klassikultuuri kujundada? Üks kindel vahend selleks on klassijuhatajatund.

Klassikultuuri kujundamine

Klassikultuuri kujundamise skaala madalamas otsas on paika panemine. See on reegliskne lähenemine, kus tehakse vahet õigel ja valel käitumisel. Kujundamine seevastu põhineb kaasamisel ja eeldab, et klassijuhataja aktsepteerib õpilasi sellistena, nagu nad on.

Paika panemine tähendab selgelt kehtestatud reegleid, mille rikkumise korral järgneb karistus. Klassikollektiiv vastutab ühiselt ühe või mitme reeglirikkuja pärast – selle tulemusel kujuneb klassis sageli „patuoinas“, see on aga esimene samm koolikiusamise teel. Sellise kultuuriga klassiruumis on olukorrad sageli mustvalged. Värve ja pooltoone ei märgata, see tähendab, et õpilased ei aktsepteeri üksteist sellistena, nagu nad on. Eksimusi ei sallita ja katsetamisi ei soodustata. Klassijuhataja paneb palju märkusi ehk teavitab vanemaid kõikidest laste eksimustest. Sellise kultuurimudeli pluss on selgus ja lihtsus, mis sobib vahel lastevanematele väga hästi – siis on alati üheselt selge, kes on hea ja kes paha.

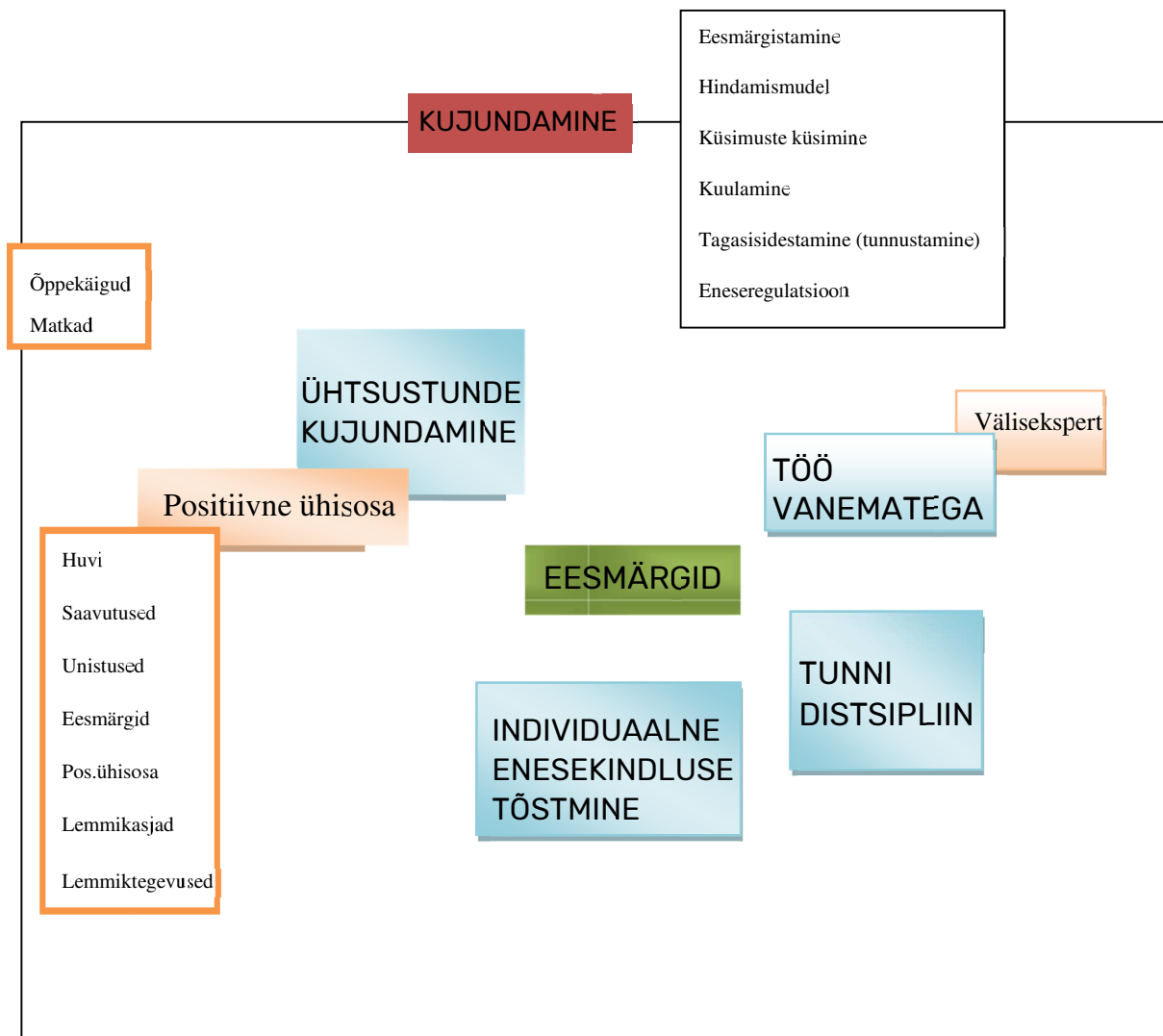
Paika pandud kultuuriga klassikollektiivides pole ei laste ega vanemate vahel koostööd. Pigem on konkurents ja taustal vanematel hirm, mis saab siis, kui laps eksib või pole lihtsalt edukas. Tagasilöökk võib tulla ka mõni aasta hiljem, kui klass jõuab murdeikka ja suhted muutuvad veel keerulisemaks. Sellises klassis on raske nii õpilastel, õpetajatel kui ka vanematel, sest puudub harjumus teha koostööd, arutleda, väidelda ja jõuda üksmeelele. Sellel kollektiivil puudub sageli ka oskus juhti kui autoriteeti austada.

Teine lähenemine on klassikultuuri **kujundamine**. Sellisel juhul on klassijuhataja eesmärk kujundada erinevate hoiakute, võimete ja sotsiaalse taustaga õpilaste kogukonnast kollektiiv, kus on ühisosa, mis tähendab teistega arvestamist isiklike vajaduste ja mugavuse arvel. See eeldab, et ühised väärtused ja nende teostamine oleks läbi mõeldud. Ühised väärtused on kindlasti hoolimine, väärikus ja usaldus. Kuivõrd igale õpilasele peab jääma võimalus olla kuulatud ja arvestatud koos kõigi oma eripäradega, on klassijuhataja esmane roll kujundada klassikultuur, mis tunnustab iga õpilast. Õpilase vajadusest lähtuva klassikultuuri kujundamine on keeruline, sest eeldab klassi sügavuti tundmaõppimist, näiteks koos veedetud aja (õppekäigud ja matkad) ja peetud vestluste abil.

Kas võib kindlalt väita, et üks kultuuri kujundamise viis on parem kui teine? Valitseb eriarvamusi, kuid üks on kindel – mingi kultuur tuleb kehtestada. Ühel õpetajate ümarlual teema üle arutledes jõuti näiteni, kus üks klass oli kaotanud igasuguse võime koostööd teha: lapsevanemad olid ühe n-ö patuoinaks valitud lapse juba klassist välja söönud ja teine oli asemele tekkinud. Eelmine klassijuhataja jättis kultuuri kujundamata, vastutuse olid võtnud mõni laps ja lapsevanem, kes samas omavahel võimuvõitlust pidasid.

Kirjeldatud segaduse ärahoidmiseks tuleb kujundada klassikultuur, ent see hõlmab endas palju mitmesuguseid tegureid. Peamine on kindlate eesmärkide püstitamine ja nende üle arutamine.

Järgnev skeem annab ülevaate:

Joonis 2. Klassikultuuri kujundamine. Koostatud autori teksti põhjal.

Kui klassijuhataja on skeemil märgitud eesmärgid küll seadnud, ent need on vanematega läbi rääkimata, jääb kasu sündimata. Näiteks võivad vanemad tähtsaks pidada vaid kahte eesmärki: tunni distsipliini ja üldist käitumist tunnivälisel ajal. Eesmärkide seadmisel ja elluviimisel on oluline neid mõtestada ja mõista – kui neist ei saa iga lapsevanema eesmärki, puudub klassikultuuris motivatsioon nende nimel tegutseda. Sihid võivad küll kõigile teada olla, aga nende täitmine muutub sisemiseks vajaduseks vaid siis, kui need muutuvad kõigi isiklikeks eesmärkideks.

Kõik eesmärgid on omavahel seotud. Näiteks soodustavad head omavahelised suhted õppimist. Iga inimene grupis on oluline. Personaalsus eksisteerib mitte inimestega koos, vaid inimeste vahel. On tähtis, et klassijuhataja juhib protsesse, mis klassis toimuvad. Iga aineõpetaja on juht oma aines, kuid see, kuidas klassijuhatajal on õnnestunud grupiprotsesse juhtida, mõjutab klassi kui meeskonna toimimist kõigis ainetundides.

Seega võib öelda, et üks eesmärk tuleneb teisest – tunni distsipliin sõltub sellest, milline on klassis iga inimese, sealhulgas õpetaja enesekindlus ja enesehinnang; kuivõrd on rühm ühtne. Ühtsus ei tähenda ühiseid huve, väärtusi, arvamusi – see tähendab erinevate huvide, väärtuste ja arvamuste aktsepteerimist. Ühtsus sõltub aga omakorda sellest, kui väärtuslikuks peetakse grupi iga liiget.

Ühtsus, individuaalse enesekindluse tõstmine ja töö vanematega on klassijuhatajale keerulised eesmärgid. Kuidas neid saavutada? Üks abivahend on grupiprotsesside tundmine ja oskus neid juhtida. Klassijuhataja peab tundma grupi dünaamikat ja oskama peegeldada klassi väärtusi.

Refleksiooni tarvis saab õpetaja kasutada mitmesuguseid meetodeid, näiteks arutelusid (sh Tartu Ülikooli eetikakeskuses välja töötatud dialoogivahendit „Õpilaste väärtuste mäng“). Grupiprotsesse kiirendavad ka ühisüritused ja nende ettevalmistamine, mis loob muu hulgas häid olukordi, kus väärtuste üle arutleda ja klassi põhimõtteid kujundada.

Klassikultuuri kujundamine tähendab seega ühiste väärtuste leidmist, nende lahti rääkimist ja neis kokku leppimist. Kokkulepitut tasub mõtestada eluliste näidete ehk tegevuste abil, kus ühised väärtused avalduvad.

Tähtis on ka oluliste väärtuste sidumine üksikisikutega, üksteise veidi erinevate väärtuste ja vajaduste arvestamine. Üks hea võimalus on teha lastega läbi märkamistreening.

Terve eelmise poolaasta küsisin igas klassijuhatajatunnis õpilastelt, mida head nad möödunud nädalal nägid. Esialgu ei osanud lapsed midagi öelda, kuid aja möödudes hakkasid nad märkama. Kõigepealt nägid nad head enda juures, seejärel pinginaabri, sõbranna, õpetaja ja hiljem kogu kooli peal. Sõnastamisega oli probleeme – eestlasele pole omane nimetada mingeid nähtusi, tuua välja head. (Veeriku, 2011)

Peatüki alguses toodud näitest selgus, et kui klass on jäetud juhtimata, tekib keeruline olukord, kus ka lapsevanemad on segaduses ega tea, kes klassis toimuva eest vastutab. Seega tähendab klassikultuuri kujundamine tegelemist ka lastevanematega. Mõnel juhul on vanemad passiivsed, sel juhul on klassijuhatajal rohkem aega ja valikuid. Kui aga vanemad sekkuvad klassikultuuri kujundamisesse viisil, mis klassi lõhestab, tasub otsida nõu ja abi, sest see on keeruline olukord (sageli üks koolikiusamise allikaid), kuhu koolil tuleb panustada väga palju energiat.

Ühtsus on kõige keerulisem eesmärk. Seda soovivad nii vanemad kui ka õpilased, sest see annab turvatunnet ja on vastand lõhestatud, intriigidest kurnatud kollektiivile. Samas annab sõna „ühtsus“ võimaluse hakata reegleid peale suruma, distsipliini „paika panema“ ja ära kasutama ühiskonnas levinud tubli õpilase kuvandit. On ju kultuuri paika panemine palju mugavam ja ajasäästlikum kui kultuuri kujundamine. Sellele vaatamata tagab ühtse klassikultuuri vaid see, et kuulatakse kõiki grupi liikmeid ja arvestatakse kõigi vajadustega niivõrd, et kõigil on hea olla.

Klassi traditsioonid

Olulised klassikultuuri kujundajad on ühised tavad: see, kuidas neisse suhtutakse, neid korraldatakse ja mõtestatakse.

Klassi traditsioone kujundab klassijuhataja. See ei tähenda, et tema peab need looma, vaid et tema juhhib protsessi ja hoiab järjepidevust. Samuti peab ta jälgima, et kõik, mis klassis toimub, on eetiline ja kõiki arvestav. Ühised tavad saavad alguse väljaöeldud ootustest ja

kokkulepetest. Näiteks muutub teretamine teadlikumaks, kui sellest rääkida ja käitumises kokku leppida.

Olen märganud, et õpilased on viisakamad ja sõbralikumad. Tavaliselt, kui õpetaja tuleb, tervitatakse ja avatakse neile uksi. Kuigi mõni õpetaja ei tervita vastu ja marsib lihtsalt mööda, on ikka hea viisakas olla. Kes teab, võib-olla tervitab mõnel päeval õpetaja mind vastu. (Veeriku, 2011)

See on hea näide ilmestamiseks, kuidas selline väike rituaal nagu tervitamine võib kõnetada paljusid väärtusi, kuid tekitada ka väärtuskonflikte. Klassikultuuri loomise ajal on õpetaja roll selgitada teretamise kui viisakuse ja vastastikuse austuse märki, hoolivuse alust.

Klassikollektiivis saab luua palju tavasid. Üks esimesi on kindlasti sünnipäevade tähistamine. Tuleb läbi rääkida ja kokku leppida, kas ja kuidas sünnipäeva tähistatakse – näiteks kas laudakse ühiselt (ega arvustata sealjuures neid, kes viisi ei pea), kas sünnipäevalapsel on kohustus pakkuda maiustusi (samas tuleb arvestada perede varalise erinevusega), kas klass teeb sünnipäevalapsele ühise kingi (taas tuleb mängu varaline erinevus), kas kogu klass kutsutakse sünnipäevale või vaid valitud seltskond jne. Algklassides tuleb kindlasti arvestada lastevanemate soovide ja arvamustega.

Selliste reeglite kokkuleppimise ajal tekib palju võimalusi ühiste väärtuste üle arutleda: näiteks, kas klass väärtustab koos veedetud hetki või on olulisem aega kokku hoida ja tunniks ette nähtud õppematerjal selgeks saada? Mida tähendab sünnipäevade tähistamine erinevates peredes ja kultuurides (võib-olla on klassis laps, kelle peres ei tähistata sünnipäevi)?

Kõik selliste sündmuste arutelud annavad hea võimaluse rääkida ühistest väärtustest. Klassijuhatajal tasub kindlasti luua oma klassi traditsioonid, sest need aitavad kaasa ühistunde loomisele. Tavasid tuleb samas hoida vastavuses laste vanusega, sest stagneerunud tavad võivad klassi hoopis lõhestada.

Samas on oluline olla valmis, et klass loob ise oma traditsioonid, seda eriti vanemates klassides. Sellisel juhul on klassijuhataja roll olla innustaja, vahel ka piiride seadja, toetaja ja julgustaja, ning vajadusel klassi ja kooli kultuuri siduja. Võib ju juhtuda, et ühe klassi välja mõeldud ja juurutatud traditsioon saab kunagi tähtsaks komponendiks kogu kooli kultuuris.

Klassijuhatajatund

Klassijuhatajatund pole kõikides koolides kohustuslik. Samas saab klassijuhataja just selles tunnis rääkida õpilastega väärtus- ja enesearendusteemadel (karjääriplaneerimine) ning tegeleda grupi kui tervikuga. Kui kooli tunniplaanis on klassijuhatajatund, peab see tõepoolest ka **toimuma**, et õpilastel kujuneks harjumus sellest osa võtta. Samuti peab tunnis toimuma sisuline töö, et õpilased tunneksid, kuidas nad saavad osaledes iga kord midagi kasulikku teada.

Sageli kasutatakse klassijuhatajatundi e-koolis märgitu analüüsiks ehk tegeletakse õppeedukuse, puudumiste-hilinemiste ja muude formaalsete teemadega. See muudab tunni õpilaste silmis kiiresti tühiseks. Õppetööd võib siiski analüüsida, ent küsimus on, **kuidas** seda teha. Kas hilinemistest rääkides tehakse juttu isikutest või käsitletakse probleemi kui väärtuskonflikti? Kas õpitulemuste juures laiendatakse teemat ja räägitakse, kuidas kasvatada motivatsiooni ja üle saada ebaedust?

Klassijuhatajatunni jaoks on hea kasutusele võtta **arengumapp**, kuhu õpetaja koondab materjalid, mille põhjal on võimalik jälgida õpilase isikupära ja arengut. Mapi alusel saab õpilane end analüüsida ja seada eesmärged edasiseks nii lühemas kui ka pikemas perspektiivis

(nt edasiõppimisvõimalused). Näiteks võiks mapp sisaldada arenguvestluste kokkuvõtteid ja tagasisidet, õpilase arengukaarti ja ülevaadet tema õpiedukusest.

Eri kooli- ja klassiastmetes on klassijuhatajatundides erinevad teemad. Esimestel aastatel on tähtsal kohal mängud, mis aitavad kujundada suhtlemisoskust. Teises kooliastmes on olulised sõprussuhted, erinevate huvitegevuste väärtustamine ja koostöö. Kolmandas kooliastmes tuleb hakata tegelema rohkem iseenda, oma võimete, õpioskuste analüüsi ja emotsioonidega. Gümnaasiumiõpilane vajab aga rohkem diskussioone, väitlusi, mõtisklusi, eesmärkide seadmist ja aja planeerimist. Kõiki neid teemasid võiks toetada ka inimeseõpetuse tund.

Hea meetod klassijuhatajatunniks on narratiivpedagoogika ehk õppimine lugude kaudu. Lood saavad raamistada õppeprotsessi, anda edasi väärtusi ja perspektiive, samas toimida aeglaselt, pannes järele mõtlema ka pärast viimase lehekülje sulgemist. Lugusid kuulates aktiveerub õpilase kujundlik mõtlemine, mis aitab taluda päriselulisi probleeme ja eluraskusi. Rohkem saab narratiivpedagoogikast lugeda näiteks Olga Schihalejevi artiklist raamatust „Aktiivõppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?“ (vt ka <https://www.eetika.ee/et/oppemeetodid-vaartuskasvatuse-teenistuses-miks-kuidas>).

Reeglid

Igas grupis peavad olema reeglid, mis on läbi räägitud ja kokku lepitud. Läbirääkimine tähendab ka lahti rääkimist – kuidas keegi kokkulepet mõistab ja millist käitumist eeldab.

Näiteks on sõna *lugupidamine* käitumuslikult väga lai mõiste. Õpilased on küll selliseid sõnu kuulnud ja arvavad, et mõistavad nende tähendust, kuid tegelikult ei pruugi see nii olla.

Reegleid ei tohi olla palju ja neid peab olema võimalik vajadusel muuta, kohandada. Reeglid on kooskõlas kooli kodukorraga, mis on samuti koos läbi arutatud. Kodukorrast rääkimine võib klassijuhatajale tunduda kui formaalne tegevus, millele ei tahaks liiga palju aega kulutada, aga tegelikult on see hea võimalus väärtusdiskussiooniks. On kasulik arutada, kuidas õpilased asjadest aru saavad ja kas klass mõistab kirjapandut ühtemoodi. Näiteks võib arutada turvalisuse kui väärtuse üle.

- Millised on sinu ootused koolis olemisele? Mis tagab sulle turvalisuse?
- Millised kodukorra reeglid on toodud välja turvalisuse tagamiseks? Miks on neid vaja?

Sel kombel saab klassijuhataja arutada kõikide kodukorra punktide üle ja õppida oma klassi tundma. Selle teadmise põhjal on hea klassikultuuri looma hakata.

Kasutatud kirjandus

Tartu Veeriku Kool. (2011). Kooli väärtusarenduse analüüs ühe väärtuse näitel. <https://www.eetika.ee/sites/default/files/eetika/files/Tartu%20Veeriku%20Kooli%20korkursit%C3%B6%202011.pdf>

Schihalejev, Olga. (2012). *Aktiivõppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses – miks ja kuidas?* Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.